74

① विषय - व्याकरण · पेज = 1

२५.५ × 11.3 × 0.1

ओं श्रीगुरुभ्यो दंताभ्यानमः हिंगं ॥ स्त्री ॥

अधिकार सूत्रणाते ऋहकारांतात्स्वरत् ... ...

स्पष्टम् ताराधाराज्योत्स्नादयेश्च

शलाकास्त्रियां नित्यम् नित्यग्रहणामन्येषां

② तस्यास्तरस्नः जपः जलनालिकलौनायकर्ण

नाम्भ्यः ... ...

यथापिमैत्रेन्चकारेण समुच्चितः। च्चित्तं शानमह्य

पेज = 1   २५ × 11 × 0.1 c.m.

③ पेज = 1   विषय - अलंकार

२5 × 10.4 × 0.1 c.m.

निदर्शनाद्दपविषयविभागंदर्शयातितथापीति

... ...

खर्जूरीतेकुहुल्ट पांडिमवयतद्यमैवलारोयतत्वात्

(५) पेज = १ (१४) 32.5 × 15 × 0.1 c.m.

अहंकार: अहंकारोवदतीति विशेष: चिरकाल विप्रकर्षोद्धकालविलंपातनरूपतमय .....

--- --- --- --- ---

प्रत्येकशातं यवतु मन्ताय: सामर्थ्यात सर्वआहंकारिकामितिभाव।

74

ओम् श्रीकृष्णैकदंताभ्यां नमः । लिंगं । स्त्री । अधिकारसूत्रमेतत् ऋकारांतास्वसमातृदुहितृस्वस्रयातृननांदरः ऋ
कारांता एते पंचैव स्त्रीलिंगाः स्वस्रादिसप्तकस्यैव ङीप्निषेधेन कर्त्रीत्यादेर्ङीपा ईकारांतत्वात् तिसृचतस्रोस्तु
स्त्रियामादेशात् तथाविधानेपि प्रकृतेः स्त्रीत्वतुरोरूढेन त्वाभावात् अन्यप्रत्ययांतो धातुः अनिप्रत्ययांतश्च
त्ययांतश्च धातुः स्त्रियां स्यात् अवनिः चमूः प्रत्ययग्रहणात् किं देवयतेः क्विप् द्यूः विशेष्यलिंगः अशनिभ
रण्यरणयः पुंसि स्त्रियां च इयमयं वा अशनिः मिन्यंतः मिप्रत्ययांतो निप्रत्ययांतश्च धातुः स्त्रियां स्यात् भूमिः ग्ला
निः वह्निवृष्ण्यग्नयः पुंसि पूर्वस्यापवादः श्रोणियोन्यूर्मयः पुंसि इयमयं वा श्रोणिः । क्तिन्नंतः स्त्री स्यात् कृतिः
स्तुतिः ईकारांतश्च ईकारांता स्त्रियां स्यात् लक्ष्मीः ऊकारांतश्च कुरुः विद्या ऊकारांतम् श्रीः भूः एकारांत
रं किम् पृथुश्रीः विंशत्यादिरानवतेः इयं विंशतिः त्रिंशत् चत्वारिंशत् पंचाशत् षष्टिः अशीतिः नवतिः दुं सप्ततिः
दुभिरक्षेषु इयं दुंदुभिः अयं दुंदुभिः । वाद्यविशेषोऽसुरः सर्पः नाभिरक्षत्रिये इयं नाभिः उभावप्यपुंसि दुंदु
भिर्नाभिश्चोक्तविषयादन्यत्र पुंसि स्तः नाभिः क्षत्रियः । कथं तर्हि समुल्लसत्पंकजपत्रकोमलैरुपाहितश्रीणि पय
नीविनाभिभिरिति भारविः उच्यते दृढभक्तिरित्यादाविव कोमलैरिति सामान्येन पुंस्त्वकबोधनम् वस्तुतस्तु लिं
गमशिष्यम् लोकाश्रयत्वाल्लिंगस्येति भाष्यात् पुंस्त्वमपीह साधुः अत एव नाभिमुख्यान् पंचकम् मध्यस्थयोः पुमान्
रथ्योः पाणिग्रहीतीकस्यात् स्त्रियां कस्तूरिकामद इति मेदिनी रभसोपि पुंस्याह नाभिः पुंसि प्राण्यंगके द्वयोः
चक्रमध्ये प्रधाने च स्त्रियां कस्तूरिकामद इति एवमेवं विश्वोप्यत्रापि बोध्यम् तलंतः अयं स्त्रियां स्यात् शुक्लस्य भाव
शुक्लता ब्राह्मणस्य कर्म ब्राह्मणता ग्रामसमूहो ग्रामता देव एव देवता । भूमिविद्युत्सरिल्लतावनिताभिधानानि

ओम्
लिं० कौ०
२

भूर्भूमिः विद्युत्सौदामिनी सरिन्निम्नगाः लतावल्ली वनितायोषित् पादोनपुंसकं पादत्राणः --- वर्को धिल्लीवंस्या
त् भासस्तु केवलशृद्दिगुलिग्यु पानहः एते स्त्रियां स्युः इयं भाइत्यादि स्थूणोर्णे नपुंसके च एते। स्त्रियां नपुंसके च स्तः स्थू
णा स्थूणं ऊर्णा ऊर्णम् नत्र स्थूणाकोष्ठमयी ह्रिकर्णिका ऊर्णा मेषादिलोम गृहशशाभ्यां क्लीवे नियममिदम्
गृहशशाभ्यां पूर्वे स्थूणोर्णे यथासंख्यं नपुंसके स्तः गृहस्थूणं शशोर्णम् शशलोमिनीत्यमरः प्रावृड्विप्रुड्रुट्त्रुट्
त्विषः एते स्त्रियां स्युः हार्दिविद्वेदिस्वत्तिस्त्र्यमिविद्यौकृष्यौवाधृकदनं गुलत्यः एते स्त्रियां स्युः पद्येडीप् देवी दर्वि
हिंसादि तिथिनाडिकविविनालिधूलिकिकीकेलिकविनो विराजयः एते प्राग्वत् इयं तिथिरित्यादि अमरस्तु आह
तिथयो द्वयोरिति नपाच भारविः तस्य मुविवेकु तिथावित्यत्र पद्धतिर्वाल्लेव हनिष्यद्दत्ति स्यात् श्रीहर्षस्त्र निखिलां नि
शि रोहिणीमाति थीनित्ति शक्कुलिराजिकुटि श्रानिवर्ति भ्रुकुटि त्रुटि वलिपंक्तयः एते स्त्रियां स्युः इयं शष्कुलिरित्यादि
प्रतिपदापद्विपत्संपच्छरत्संसत्परिषदुषःसंवित्तुत्पुत्मुत्समिधः इयं प्रतिपदित्यादि उषा उछतीति उषा प्रातर
धिष्ठात्री देवता आशीर्धूःपूर्गीर्द्वारः इयमाशीरित्यादि अप्सुमनस्समासिकतावर्षाणां बहुत्वं च अवादीनां पंचानां
स्त्रीत्वं स्यात् बहुत्वं च आपइमाः स्त्रियः सुमनसः पुष्पम् सुमनामालतीजातिः देववाची तु पुंस्येव सुपर्वाणः सुमनसः
बहुत्वं प्रायिकं एकत्वासिकतानेतदाने असमर्थेति अर्थवान्सूत्रे भाष्यप्रयोगात् समां समां विजायते इत्यत्र समायां
समायां विजायते इति भाष्याच्च विभाषाग्राधेट्शिति सूत्रे अग्रासातां सुमनसा इति वृत्तिव्याख्यायां हरदत्तोप्येवं
स्रक्त्वक्ज्योग्वाग्यवागूनौस्फिजः इयं स्रक् त्वक् ज्योक् वाक् यवागूः नौः स्फिक् तटिसमासवध्यः इति समी यं त्रिं ४
संबध्यः बुल्लवेष्टिरत्वापिस्त्र स्पष्टम् नाराधारप्यो स्वादय्यस्त्र। शलाका स्त्रियां नित्यम् नित्यग्रहणमन्येषां क्वचि

1

तस्याप्सरसः अपः जलानि ऊर्जो नाम ऊर्ज्जो नामभ्यः ।।८०।। ॐ भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गंधर्वः स न इदं
ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् इदं भुज्यवे सुपर्णाय यज्ञाय गंधर्वाय ।।८१।। ॐ भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गं
धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसस्तावा नाम ताभ्यः स्वाहा इदं दक्षिणाभ्य अप्सरोभ्यः स्तावाभ्यः ।। सुप
र्ण इति यो गंधर्वस्तस्याप्सरसः आपः जलानि दक्षिणाः किंभूताः स्तावा नाम दक्षिणा यज्ञोदत्ता
याः पत्नीत्वेन स्तोमवत्यभिप्रायः अपरं समानं प्रजापतिर्विश्वकर्म्मा ।।८२।। ॐ प्रजापतिर्विश्वक ति
र्म्मा मनो गंधर्वः स न इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् इदं प्रजापतये विश्वकर्म्मणे मनसे
गंधर्वाय ।।८३।। प्रजापतिरिति । यन्मनो गंधर्वः प्रजापतिः प्रजानामीश्वरः विश्वकर्मा प्रस
न्न भावात्मकं विश्वनिर्माणात् प्रजापतिर्विश्वकर्मेति ।।८४।। ॐ प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनो गं
मा धर्वस्तस्य ऋक्सामान्यप्सरसो एष्टयो नाम ताभ्यः स्वाहा इदं ऋक्सामेभ्यो अप्सरोभ्यो एष्टिभ्यः इती
ष्टमतं ।। प्रजापतिर्विश्वकर्मेति । तस्य मनसो गंधर्वस्याप्सरसः ऋक्सामानि ऋचः सामा
नि ऋचः एष्टयो नाम प्रतिज्ञापं तेष्वाभयाच शुत्रादीष्वयः यागादि मंत्र प्रयुक्तो प्रजादिः स
पद्यत इत्यभिप्रायः ।।८५।। पुष्पाभ्यातानसहकाः चित्तमित्यादित्र्योदश मंत्रोः यथा मंत्रेणे
ष पठति प्रजापति यथा पि मंत्रे चकारेणसमुचिताः चित्तं ज्ञानं नमंत्रं ददाति चिति शेषायः ।।

प्र.टी. अहंकारः अहंकारो वदतीति शेषः चिरकालविप्रकर्षादकालविलंबनात् सम्यक् प्रत्यभिजानामि न परिचितोसि अथेत्यादिः प्रमादः कृतः इतोग्रेथः स्पष्टार्थः वत्सेति अस्माहितेऽस्मन्निवेशितिश्रास्थेनान् अहितेऽस्माहितमित्यर्थः नहृतोतेमहा
२५
मोहस्समाचारप्रत्येतुं स्मातं स्वागतमेवमहङ्केवग्रागते राजधानीराजानोधीमेवसम्यस्याभिनिराजधानीराजवसतिः ममापि

अहंकारः वत्स आयुष्मान्भव बालः खल्वसि मया द्वापरान्ते दृष्टः संप्रति चिरकालविप्रकर्षाद्वार्द्धकग्रस्ततया च न स
म्यक्समभिजानामि अथ तव कुमारस्यानृतस्य कुशलं दंभः अथ किं सोप्यत्रैव महामोहस्याज्ञया वर्त्तते अहं
कारः अथ तव माता तृष्णा लोभश्च पिता कुशलौ दंभः तावप्यत्रैव वर्त्तेते ताभ्यां विना क्षणमपि न तिष्ठा
मि अर्थसिद्धेः पुनरत्रैकेन प्रयोजनेन प्रसादः कृतः अहंकारः वत्स मया महामोहस्य विवेकसकाशादत्या
हितं श्रुतं तेनेन नहृतोते प्रत्येतुमागतोस्मि दंभः स्वागतमेवार्यस्य यतो महाराजस्यापि इंद्रलोका [illegible]
[illegible] दागमनं श्रूयते अस्ति च किंवदंती यदद्येन वाराणसी
नाम नगरी राजधानी निरूपितेति अहंकारः किं पुनः कारणं वाराणस्यां सर्वात्मना महामोहस्यावस्था
ने दंभः आर्य ननु विवेकोपरोध एव तथा हि

मेवं वसतिस्थलमिति निरूपिता विचारितात तत्रैवस्थानत्वमिति भावः विवेकस्य उपरोधः प्रतिघातः विवेकोपरोधस्या
वश्यकोयतः तस्मान्निरंतरं निरंतरा समिच्छंति वाराणस्यामित्याह तथाहीति ॥

सदनमिति अहं पूर्वं अंभोजयोनेर्हिरण्यगर्भस्य सदनं गृहं प्रतिउपगतः ब्रह्मणा हिरण्यगर्भेण गोमयांभःपरिमृजितनिजोत्तरगोम
यमुत्के नाभस्तजलेन परिमंतात् स्थितः योपितोयोनिजः स्वीयक्रुः अंकः तस्मिन्नेत्यपप्यस्थास्तया अनुनीयमानपितोऽपि
वेशितः केषु सत्सु उच्चैरतिशयेन मुनिभिः सपदि तत्क्षणेन आश्रमेषु उद्भितेषु अस्मन्केषु सत्सु एतेन हिरण्यगर्भस्यापि वयमा
न्याः किं पुनः मानुषाणामिति व्यज्यते १ मत्तेयाविन्दुभिन्नमिदमित्याहाहंकारः अरेकरति अरेइति नीचसंबोधने वा सत्वः

मदनमुपगतोऽहं पूर्वमंभोजयोनेः सपदि मुनिभिरुच्चैराश्रमेषु स्थितेषु स्वयमथमनुनीयब्रह्मणा गोमयांभःपरिमृ
जितनिजोत्तरवासुमवेशितोस्मि १ अहंकारः स्वगतं अहो दांभिकब्राह्मणस्योक्तिः विविस्मय अथवा दंभा
स्येव भवनेनेवं तावत् सक्रोधं प्रकाशं आः किमेवं गर्वायसे अरेकद इव वा सत्वः कथय कोऽत्र पयोजन्मवादम्भवम्भू
सयोजगति कारूषीणामपि अवेहि तपसो बलं मम पुरंदराणां शतानि शतं च परमेष्ठिनां यतत्र वा मुनीनां शते ११
दंभः विलोक्य सानंदं अये आर्य पितामहोस्माकं महंकारः आर्य वंदे भोलोभान्तजोहं भो अभिवादये

शान्तकृत्तुः कस्त्वं नकोपीत्यर्थः अहल्यागामि तारेति ध्वनितं अत्र जगति पयोजवो ब्रह्मा कः इति कर्पूरक सागामित्वा
द्विनितास्य अंजगति ऋषीणामपि मंत्रद्रष्टृणामपि प्रभवभूमयः उत्पत्तिभूमयः काः कथय पीवरकन्यातो व्यासः कुंभस
भवो गस्त्यः हरिणाः ऋष्यशृंगादीनामुत्पत्तिस्थानानि इति ध्वनितं इदृशा मम तपसः सामर्थ्यमस्तीत्याह अवेहीति म
मतपसो बलं अवेहि जानीहि किंतत्पुरंदराणां इंद्राणां परमेष्ठिनां ब्रह्मणां मुनीनां मननशीलानां प्रत्येकं शतानि पतनु
भवतः सामर्थ्यात् सर्वं आहंकारिकमिति भावः १२॥